EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Perustuslakivaliokunnalle

26.2.2024

Asia:

EOAK/8029/2023 HE 82/2023 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI SOTILASKURINPIDOSTA JA RIKOSTORJUNNASTA PUOLUSTUSVOIMISSA JA SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

LAUSUNTO

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainituista hallituksen esityksestä.

Esitän lausuntonani seuraavan.

1. Esitutkinta (1. lakiehdotuksen 3 luku)

Rikoksen kirjaamismenettely

Ehdotetun SKRTL 9 §:n 1 momentin (samoin voimassa olevan 27 §:n 1 momentin) mukaan, kun sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettu rikos on tullut kurinpitoesimiehen tietoon tai kun on syytä epäillä, että tällainen rikos on tehty, kurinpitoesimiehen on viipymättä huolehdittava, että asiassa toimitetaan esitutkinta ja rikoksesta kirjataan esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaisesti ilmoitus.

Toisaalta esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Esitutkintalain mukaan rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus on siis aina riippumatta siitä, onko asiassa syytä epäillä rikosta, kun taas ehdotetun SKRTL 9 §:n mukaan kirjaamisvelvollisuus riippuisi siitä, onko asiassa syytä epäillä rikosta.

Pidän puheena olevaa SKRTL:n sääntelyä ongelmallisena. Asia on merkityksellinen perustuslain 21 §:n oikeusturvaa koskevan säännöksen kannalta.

Jos ilmoitusta ei kirjata, siitä ei myöskään voi tehdä kirjallista päätöstä esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Tämä ei täyttäisi perustuslain 21 §:ssä turvattua asianosaisen oikeutta saada perusteltu päätös asiassaan.

Tämä voi olla ongelmallista myös asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta, sillä se edellyttää rikosasioiden oikeudenkäyntilain 1 luvun 14 §:n mukaisesti esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätöstä siitä, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Mikäli kirjaamisvelvollisuus ei ole ehdoton, ei välttämättä synny edellä mainittua päätöstä asiassa.

Lisäksi menettelyn kontrolloitavuuden ja jälkikäteisen laillisuusvalvonnan kannalta on hyvin ongelmallista, jos dokumentaatiota on olemassa vain niistä asioista, joissa esitutkinta on aloitettu.

Esityksen perusteluissa (s. 51 ja 57) annetaan tosin ymmärtää, että menettely olisi vastaava kuin poliisilla. Säädöstekstin perusteella näin ei kuitenkaan ole. Lakiehdotuksen 9 §:n mukaan rikosilmoitus kirjataan vain niissä tapauksissa, joissa syytä epäillä -kynnys on ylittynyt. Myös apulaisoikeusasiamiehen tarkastushavaintojen perusteella säännöstä on sovellettu sen sanamuodon mukaisesti. Tarkastuspöytäkirjassaan (EOAK/408/2022) apulaisoikeusasiamies arvosteli sitä, että ”Ilmoitus kirjataan vasta sen jälkeen, kun asiassa on päätetty suorittaa esitutkinta (SKRTL 27 §:n 1 momentti). Näin ollen esitutkintakynnyksen alle jääneistä tapahtumista, joissa kuitenkin on arvioitu rikosepäilyn olemassaoloa, ei ole olemassa välttämättä mitään dokumentaatiota.”

Mikäli ilmoituksen kirjaamisessa on tarkoitettu meneteltävän esitutkintalaissa säädetyn mukaisesti, asiasta olisi myös säädettävä SKRTL:ssa samalla tavalla.

Esitutkinnan valvonta

Ehdotetun 10 §:n mukaan muiden ohella Puolustusvoimien asessori voi päättää esitutkinnan aloittamisesta siten kuin esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä säädetään.

Kun ehdotetun 182 §:n mukaan Puolustusvoimien asessorin tehtävänä on tässä laissa tarkoitettu Puolustusvoiminen rikostorjunnan sisäinen laillisuusvalvonta, voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena, että asessorilla on myös toiminnallinen rooli esitutkinnassa – asessori voi ehdotetun 10 §:n mukaan päättää esitutkinnan aloittamisesta Puolustusvoimien rikostorjunnassa. Myös sisäisessä laillisuusvalvonnassa valvojan tulisi olla valvonnan kohteeseen nähden toiminnallisesti ulkopuolinen.

Mielestäni asessori ei voi toimia laillisuusvalvojana ainakaan sellaisessa esitutkinnassa, jonka aloittamisesta hän on päättänyt. Vaikka asessorilta poistettaisiin ehdotetun 94 §:n mukaisesti tutkinnanjohtajuus (toisin kuin voimassa olevan lain 36 §:ssä) – mitä hallituksen esityksessä perustellaan osin mahdollisten esteellisyystilanteiden ja aiheettomien esteellisyysväitteiden estämisellä – on esitutkinnan aloittamisesta päättäminenkin oikeudellinen toimenpide, joka vaikuttaa moniin kohteiden oikeuksiin.

Mielestäni tämä olisi otettava huomioon sääntelyssä vähintäänkin niin, että laillisuusvalvonnasta hänen päätöksellään aloitettujen esitutkintojen osalta vastaa joku muu.

2. Pääesikunnan tehtävät rikostorjunnassa (1. lakiehdotuksen 11 luku)

Ehdotetun SKRTL:n 89 §:n (”Pääesikunnan tutkittavaksi kuuluvat sotilasrikokset”) mukaan pääesikunnan tehtävänä olisi estää, paljastaa ja selvittää seuraavia rikoksia:

1) rikos, joka käsitellään sotilasoikeudenkäyntiasiana tai sotilaskurinpitomenettelyssä;
2) rikoslain 40 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos, jos rikoksesta epäilty on tekohetkellä Puolustusvoimien palveluksessa oleva sotilas;
3) rikoslain 40 luvussa rangaistavaksi säädetty rikos, jos rikoksesta epäilty on tekohetkellä Puolustusvoimien palveluksessa oleva muu henkilö kuin sotilas edellyttäen, että rikoksesta voidaan todennäköisin syin epäillä myös sotilasta;
4) Puolustusvoimien hallinnassa olevalla alueella, aluksessa, ilma-aluksessa tai kulkuneuvossa taikka palvelustehtävässä tehty, Puolustusvoimien omaisuuteen kohdistuva sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n 2 momentissa tarkoitettu rikos, jos rikoksesta epäilty on tekohetkellä Puolustusvoimien palveluksessa oleva muu henkilö kuin sotilas edellyttäen, että rikoksesta voidaan todennäköisin syin epäillä myös sotilasta.

Todettakoon, että kohdissa 3 ja 4 mainitun muun henkilön kuin sotilaan osalta kysymys ei ole sotilasrikoksesta, vaikka pykälän otsikko niin antaa ymmärtää.

Voimassa olevassa SKRTL:ssa sotilasrikosten estämistä ja paljastamista ei säädetä nimenomaisesti minkään tahon tehtäväksi. Näin ollen sotilasrikosten estäminen ja paljastaminen kuuluvat nykyisin poliisille poliisin yleistoimivallan perusteella.

Ehdotusta perustellaan sillä, että viranomaisten resurssien kannalta on tarkoituksenmukaisempaa, ettei rikostorjunnan eri tehtäviä ja vaiheita ole hajautettu eri viranomaisille, vaan sama viranomainen voi esimerkiksi paljastaa ja selvittää samaan kokonaisuuteen liittyvän rikoksen. Perustelujen mukaan sotilasrikosten estäminen ja

paljastaminen edellyttävät Puolustusvoimien toiminnan erityispiirteiden tuntemista, jolloin Pääesikunnan rikostorjuntatehtäviä hoitavilla virkamiehillä on parhaat edellytykset suorittaa tätä tehtävää (s. 23). Tavoitteena on siten selkeyttää oikeustilaa sen osalta, minkä viranomaisen tehtäviin kyseiset tehtävät kuuluvat (s. 21).

Mielestäni nämä perusteet eivät vakuuttavasti osoita Pääesikunnan rikostorjuntatoimivaltuuksien laajentamisen hyväksyttävyyttä. Esitetyistä perusteista voidaan todeta seuraavaa:

(1) Myös ehdotetuissa säännöksissä 93 §:ssä tarkoitettujen rikosten osalta yhtäältä rikosten estäminen ja paljastaminen ja toisaalta selvittäminen on osoitettu eri viranomaisille (Pääesikunta ja keskusrikospoliisi).

(2) Poliisi tutkii jatkuvasti monenlaisia erityispiirteitä omaavia toimintaympäristöjä ja rikostyyppejä koskevia rikosasioita, enkä näe, että sotilasrikokset olisivat erityispiirteidensä puolesta niin poikkeuksellisia, että niiden torjunta tulisi sen vuoksi osoittaa Pääesikunnalle. Päinvastoin sitä, että puolustusvoimat huolehtisi aiempaa laajemmin rikostorjuntatehtävistä oman henkilöstönsä osalta, voidaan pitää ongelmallisena (palaan tähän jäljempänä kohdassa 6).

(3) Sotilasrikosten ennalta estäminen ja paljastaminen kuuluvat nykyisin poliisille poliisin yleistoimivallan perusteella, ja tähän liittyvä näennäinen epäselvyys ei sinänsä perustele mainittujen tehtävien osoittamista Pääesikunnalle.

Ylipäätään pidän ongelmallisena sitä, että samalla viranomaisella on sekä tiedustelu- että rikostorjuntatoimivaltuudet. Tämä koskee niin Puolustusvoimia kuin Suojelupoliisia.

Mielestäni kehityksen tulisi kulkea siihen suuntaan, että rikostorjunta kuuluisi poliisille ja tiedustelutoimivaltuuksia käyttävä viranomainen ei osallistuisi rikostorjuntaan eikä sillä siten olisi sen enempää rikosten estämis- ja paljastamistehtäviä kuin selvittämistehtäviä. Käsitykseni mukaan Suojelupoliisin osalta on tämän suuntaisia näkemyksiä onkin esitetty eri tahoilta.

Tällaiseen rakenteeseen sopisivat luontevasti muun muassa tiedustelulakien palomuurisäännökset, eikä olisi sitä ongelmaa, että samalla viranomaisella on tehtyyn, tekeillä tai hankkeilla olevaan rikokseen liittyvää tiedustelumenetelmillä hankittua tietoa, jota se ei saa palomuurisääntelyn vuoksi käyttää rikostorjunnassa.

Perustuslakivaliokunta totesi esimerkiksi sotilastiedustelu-lainsäädäntöä koskevassa lausunnossaan (PeVL 36/2018 vp). että tiedustelutoiminnan rikostorjunnasta ja rikostutkinnasta eroava luonne huomioon ottaen perustuslakivaliokunnan mielestä tulee erityisesti

varmistua siitä, ettei sääntely avaa mahdollisuuksia käyttää tiedustelua poliisilain salaisia tiedonhankintakeinoja ja pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevan sääntelyn kiertämiseen. (s. 26)

Pääesikunnan rikostorjuntatoimivaltuuksien laajentaminen lisäisi niitä ongelmia ja vaaroja, jotka liittyvät tiedustelun ja rikostorjunnan kuulumiseen samalle viranomaiselle.

3. Pääesikunnan yleiset toimivaltuudet rikostorjunnassa (1. lakiehdotuksen 12 luku)

Pääesikunnan rikostorjuntatehtäviä suorittavien virkamiesten voimakeinojen käytöstä tai yleisistä toimivaltuuksista ei ole säädetty mitään voimassa olevassa SKRTL:ssa, vaan laissa on vain viittaus muualle lainsäädäntöön.

Ehdotuksen perustelujen mukaan on epäselvää, onko ja kuinka laajalti voimassa olevan lain 86 §:n mukaisissa tehtävissä jo nyt voinut soveltaa poliisilain 2 luvun mukaisia yleisiä toimivaltuussäännöksiä.

Ehdotuksen mukaan pääesikunnan yleisistä toimivaltuuksista rikostorjunnassa tulisi säätää viranomaisen toimintaa ja toimivaltuuksia koskevassa laissa. Turvautuminen poliisin apuun virkatehtävissä ei ole ehdotuksen mukaan tarkoituksenmukainen ja toimiva ratkaisu.

Perusteluissa todetaan, että säännöksiä sovellettaisiin sekä 88 §:ssä tarkoitetussa sotilasrikosten estämisessä, paljastamisessa ja selvittämisessä että 93 §:ssä tarkoitetussa rikosten estämisen ja paljastamisen tehtävässä.

Ehdotuksessa ehdotetaan pääesikunnan rikostorjuntatehtävää suorittavalle virkamiehelle oikeutta

- henkilöllisyyden selvittämiseen, 99 §
- paikan ja alueen eristämiseen, 100 §
- turvallisuustarkastukseen, 101 §
- voimakeinojen käyttöön, 104–108 §
- tekniseen valvontaan, 110 §
- oikeutta tietojen saantiin, 111–112 §

Ehdotuksen mukaan toimivaltuudet esitetään ”pääesikunnan rikostorjuntaa” suorittaville virkamiehille. Rikostorjuntaan kuuluu rikosten estäminen, paljastaminen ja selvittäminen.

Poliisilain toimivaltuuksia koskevat säännökset on säädetty poliisin poliisilain mukaisten tehtävien suorittamisen turvaamiseksi ja mahdollistamiseksi. Poliisin tehtäviä ovat rikostorjunnan lisäksi muun muassa oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen.

Kun Pääesikunnan rikostorjuntaan ei kuulu ”oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen”, voisi olla jossain määrin ongelmallista antaa Pääesikunnan rikostorjuntaan kaikilta osin asiallisesti samanlaisia toimivaltuuksia kuin poliisille. Perusteluissa onkin todettu, että poliisilain säännöksiin viittaaminen ei ole tarkoituksenmukaista, koska poliisilla on myös yleisen järjestyksen turvaamiseen pohjautuvia toimivaltuuksia, joita ei ole tarpeen käyttää Pääesikunnan rikostorjuntatehtävässä. Siten luonnoksessa esitetään, että yleiset toimivaltuudet olisivat suppeammat kuin poliisilla.

Ehdotetut säännökset puuttuisivat henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapauteen, yksityiselämän suojaan sekä omaisuuden suojaan.

Ehdotuksessa täyttyy edellytys lailla säätämisestä. Kun sääntely näyttää vastaavan sääntelyä jo muualla lainsäädännössä muilla viranomaisilla käytössä olevista keinoista, täyttynevät rajoitusedellytyksistä lain täsmällisyys ja tarkkarajaisuus; perusoikeuksin ydinalueen koskemattomuus; oikeusturvajärjestelyjen riittävyys ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen. Voitaneen lähteä siitä, että nämä on arvioitu jo aiemman sääntelyn yhteydessä.

Arvioitavaksi jäisivät siten rajoitusten hyväksyttävyys, välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus.

> Hyväksyttävyys tarkoittaa, että rajoituksen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Perusoikeuksien hyväksyttävinä rajoitusperusteina voivat yleisesti ottaen tulla kysymykseen muiden perusoikeuksien turvaaminen tai jokin muu painava yhteiskunnallinen intressi.
>
> Suhteellisuusvaatimukseen eli oikeasuhtaisuusvaatimukseen kuuluu, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja rajoitus on sallittu ainoastaan, jos rajoituksen taustalla oleva tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä myöskään pidemmälle kuin on perusteltua, kun otetaan huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.

Nähdäkseni ehdotettuja yleisiä toimivaltuuksia voidaan pitää pääosin hyväksyttävinä ja suhteellisuusvaatimuksen mukaisina. Kysymys on tavallisista ja tyypillisistä rikostorjuntaviranomaiselle kuuluvista yleisistä toimivaltuuksista.

Totean niistä kuitenkin seuraavan.

Voimakeinojen käyttö

Voimassa olevaa SKRTL:ää koskevassa hallituksen esityksessä (39/2013 vp) vielä katsottiin, että Pääesikunnan virkamiehillä ei ole tarvetta käyttää voimakeinoja tehtävässään, vaan asiassa voidaan turvautua poliisiin. Nyt ehdotuksen perusteluissa todetaan (s. 11), että turvautuminen poliisin apuun virkatehtävissä ei ole kuitenkaan ”tarkoituksenmukainen ja toimiva ratkaisu”, ja Pääesikunnan rikostorjuntatehtävää suorittavalle virkamiehelle ehdotetaan pääosin poliisilain 2 luvun 17 §:ää vastaavia poliisin voimakeinojen käytön valtuuksia. Myös palveluksessa olevalla reserviläisellä olisi tietyissä tilanteissa oikeus avustaa voimakeinojen käytössä.

Kun kysymys on syvällisesti perusoikeuksiin puuttuvista toimivaltuuksista, joiden käyttöön poliisilla on pitkäaikainen kokemus ja koulutus, mielestäni vastaavien toimivaltuuksien antaminen Pääesikunnan virkamiehille ei ole vain tarkoituksenmukaisuuskysymys, vaan sen tulisi olla välttämätöntä ja oikeasuhtaista. Mielestäni voimakeinojen käyttöoikeutta voisi harkita rajattavaksi esimerkiksi sellaisiin tilanteisiin, joissa poliisin virka-apua ei ole saatavissa riittävän joutuisasti.

Tekninen valvonta

Ehdotetun 110 §:n mukaan teknisellä valvonnalla tarkoitettaisiin jatkuvaa tai toistuvaa ajoneuvoihin, ajoneuvojen kuljettajiin, jalankulkijoihin tai yleisöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa katselua tai kuuntelua sekä äänen tai kuvan automaattista tallentamista.

Pääesikunnan rikostorjuntatehtävää hoitava viranomainen saisi 88 ja 93 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä siitä ennalta ilmoitettuaan suorittaa yleisellä paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa muun ohella rikosten estämiseksi ja paljastamiseksi.

Ehdotetun 3 §:n 2 kohdan momentin (kuten myös Poliisilain 5 luvun 1 momentin) mukaan rikosten estämisellä tarkoitetaan ”toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.”

Ehdotetun 3 §:n 3 momentin (kuten myös Poliisilain 5 luvun 1 §:n 3 momentin) mukaan rikoksen paljastamisella tarkoitetaan ”toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty.”

Erona poliisin, Rajavartiolaitoksen ja Tullin toteuttamaan tekniseen valvontaan olisi siten se, että ehdotetun mukaan teknistä valvontaa käytettäisiin muun ohessa puhtaasti rikostorjunnallisiin toimenpiteisiin (rikosten estämiseksi ja paljastamiseksi), kun edellä mainittujen muiden viranomaisten kohdalla teknistä valvontaa toteutetaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi (PolL 4:1), rajavalvonnan toteuttamiseksi ja henkilön tunnistamiseksi (Rajavartiolaki 29 ja 31 §:t) sekä tullilainsäädännön ja muun lainsäädännön, jonka noudattamisen valvominen kuuluu Tullin toimivaltaan, noudattamisen valvomiseksi (Tullilaki 28 §).

Edellä olevien määritelmäsäännösten ja lain systematiikan perusteella on selvää, että ehdotettu teknisen valvonnan sääntely johtaisi siihen, että menetelmää käytettäisiin yksilöidyn henkilön oletetun yksilöidyn rikoksen estämiseen ja paljastamiseen. Tämä ilmenee myös siitä, että ehdotuksen mukaan menetelmää käytettäisiin nimenomaan 88 ja 93 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä.

Tällainen toimivaltuus on merkityksellinen ennen kaikkea perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvatun yksityisyyden suojan kannalta. (PeVL 9/2009 vp)

Tekninen valvonta on luonteeltaan summaarista ennalta määräämättömiin henkilöihin kohdistuvaa. Rikoksen estämiseen ja paljastamiseen taas kuuluu, että ne jo määritelmiensä mukaisesti kohdistuvat konkreettiseen ja yksilöityyn rikokseen ja henkilöön. Ehdotettu teknisen valvonnan säännös on siten sisäisesti ristiriitainen. Nähdäkseni poliisilain teknistä valvontaa koskevassa 4 luvun 1 §:ssä ”rikoksen ennalta estämisellä” ei tarkoiteta lain 5 luvun 1 §:ssä määriteltyä ”rikoksen estämistä”, mikä koskee vain kyseisen luvun salaisia tiedonhankintatoimivaltuuksia.

Mielestäni tekninen valvonta ehdotetussa muodossaan ei ole hyväksyttävä ainakaan siltä osin, kuin toimivaltuus ulottuisi myös rikoksen paljastamiseen, mihin poliisillakaan ei ole oikeutta poliisilain 4 luvun 1 §:n mukaan (paljastamisen ongelmallisuudesta ks. seuraavassa esitettävää).

Oikeus saada tietoja yksityiseltä tai julkiselta yhteisöltä tai henkilöltä

Ehdotetun 112 §:n 1 momentin mukaan Pääesikunnalla olisi oikeus saada yksityiseltä tai julkiselta yhteisöltä tai henkilöltä rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi ja selvittämiseksi välttämättömiä tietoja yhteisön jäsentä, tilintarkastajaa, toimitusjohtajaa, hallituksen jäsentä tai työntekijää velvoittavan yritys-, pankki- tai vakuutussalaisuuden estämättä.

Ehdotetussa 112 §:ssä muutos verrattuna voimassa olevaan sääntelyyn on se, että tietoa olisi oikeus saada ”yksityiseltä tai julkiselta yhteisöltä tai henkilöltä” jo voimassa olevassa sääntelyssä mainitun ”yksityisen yhteisön” sijasta. Ehdotettu tiedonsaantioikeus siis ulottuisi myös yksityisiin luonnollisiin henkilöihin.

Voimassa olevan poliisilain 4 luvun 3 §:n vastaavaa tietojen saantia ei ole itse säädöstekstissä kohdennettu mihinkään tahoon, vaan asia on ilmaistu vain ”oikeus saada…tietoja”. Sen sijaan pykälän otsikon mukaan kysymys on tietojen saannista ”yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä”.

Erona poliisin vastaavaan sääntelyn on lisäksi se, että ehdotetun mukaan tietoja olisi oikeus saada ”rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi ja selvittämiseksi”, kun poliisilain mukaan tietoja on oikeus saada ”rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi”.

Tietojensaantioikeus on merkityksellinen ainakin perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattujen yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta.

Mielestäni sääntely on ongelmallinen kahdessa suhteessa.

Ensinnäkin, rikoksen estäminen ja erityisesti paljastaminen ovat yksityisyyden ja henkilötietojen suojan kannalta selvästi eri asemassa rikoksen selvittämiseen nähden erityisesti sen vuoksi, että ne perustuvat olettamuksiin (estäminen, kun voidaan perustellusti olettaa henkilön syyllistyvän rikokseen; paljastaminen, kun voidaan olettaa, että rikos on tehty) kun taas selvittämisessä on syytä epäillä rikos tehdyksi.

Tämän vuoksi on arvioitava, onko jopa yksityishenkilöihin ulottuva Pääesikunnan tietojensaantioikeus välttämätön ja oikeasuhtainen viranomaisten edellä kerrottujen intressien vuoksi. Lähinnä sotilasrikoksia tutkivalla Pääesikunnalla tarve ei nähdäkseni voi olla samanlainen kuin kaikkia rikoksia tutkivalla poliisilla. Rikoksen estämisen ja paljastamisen osalta perusteiden tulisi olla painavat, koska ne edellä kerrotuin tavoin perustuvat vain oletuksiin rikostapahtumasta.

Erityisesti rikoksen paljastamisen osalta tietojensaantioikeus ei mielestäni ole oikeasuhtainen, sillä sitä ei ole katsottu voitavan antaa edes poliisille. Ehdotuksen perusteluissa (s. 107) on vain pidetty ”tarkoituksenmukaisena”, että tiedonsaantioikeus kattaisi myös rikoksen paljastamisen, ”koska se kuuluisi Pääesikunnan tehtäviin”.

Rikoksen paljastamisen toimivaltuuksiin on kuitenkin suhtauduttava oikeusturvasyistä erityisen pidättyvästi, sillä siinä on kysymys jo tehdyksi oletetun rikoksen tutkimisesta tilanteessa, jossa esitutkinnan edellytyksiä ei ole olemassa (ks. esim. HE 224/2010 vp, s. 90).

Tämän vuoksi rikoksen paljastamiseen liittyvät toimivaltuudet on esimerkiksi salaisen tiedonhankinnan osalta rajattu poliisilain 5 luvun 3 §:ssä vain vakaviin ns. SUPO-rikoksiin (maanpetos-, vakoilu- ja terrorismirikoksiin), ja poliisilain 5 a luvun 44 §:n ns. palomuurisäännöksen mukaan tiedustelumenetelmällä saadun tiedon luovuttaminen rikoksen paljastamiseksi ei ole lainkaan sallittua. Vastaavasti nyt puheena olevassa hallituksen esityksessä sotilasrikosten paljastamiseen ei ehdoteta lainkaan salaisia tiedonhankintakeinoja, ja 93 §:ssä tarkoitettujen rikosten paljastamisessa salaiset tiedonhankintakeinot olisivat käytettävissä vain vakavien maanpetos-, vakoilu- yms. rikosten osalta.

Kiinnitän huomiota siihen, että rikoksen paljastamiseen liittyvä ongelma koskee myös ehdotettua 111 §:ää (oikeus saada tietoja muulta viranomaiselta).

Toimivaltuuden oikeasuhtaisuutta edesauttaisi se, että tietojensaantioikeus kytkettäisiin estettävän, (paljastettavan) tai selvitettävän rikoksen vakavuuteen – nyt ehdotetuissa säännöksissä ei ole mitään rajauksia tässä suhteessa.

Toiseksi, ehdotuksen 111 §:n mukaan (”Oikeus saada tietoja muulta viranomaiselta”) Pääesikunnalla on tiedonsaantioikeus salassapitosäännösten estämättä, mutta vain ”jollei tiedon tai asiakirjan antamista Pääesikunnalle tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa kielletty tai rajoitettu”.

Mainittua rajoitusta ei kuitenkaan sisälly 112 §:n 1 momenttiin, jolloin säännöstekstin perusteella pykälän mukainen tiedonsaantioikeus näyttäisi ulottuvan myös sellaisiin tietoihin, joiden käyttö todisteena on laissa kielletty tai rajoitettu. Nähdäkseni näin ei voi olla. Kun kysymys on yksityiselämän ja henkilötietojen suojaa koskevasta sääntelystä, sen on oltava täsmällistä ja tarkkarajaista.

4. Salaiset tiedonhankintakeinot Pääesikunnan rikostorjunnassa (1. lakiehdotuksen 13 luku)

4.1 Salaisten tiedonhankintakeinojen viranomaiskohtaisesta sääntelystä

Viranomaisten omasta näkökulmasta voidaan pitää sinänsä ymmärrettävänä, että kunkin viranomaisen toimivaltuuksista säädetään itsenäisesti sitä koskevassa lainsäädännössä.

Toisaalta, kun salaisia tiedonhankintakeinoja käyttää neljä eri viranomaista (Poliisi, Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja Tulli), asiallisesti samojen keinojen sääntely erikseen kunkin viranomaisen ”omassa” lainsäädännössä voi johtaa erilaisiin tulkintoihin jo sen vuoksi, että säännösten esityöt ovat erilaiset, ja varsinkin, jos myös säännösten sanamuodot poikkeavat joiltakin osin. Esimerkiksi nyt

ehdotetut säännökset on perustelujen mukaan laadittu Puolustusvoimien maanpuolustukseen liittyvät erityispiirteet huomioon ottaen vastaamaan ”mahdollisimman paljon” muiden rikostorjuntaviranomaisten salaisia tiedonhankintakeinoja koskevaa sääntelyä.

Erillinen ja osin erilainen sääntely ja erilainen lakisystemaattinen esitystapa on myös ulkopuolisen laillisuusvalvonnan ja muiden ulkopuolisten näkökulmasta vaikeasti hahmotettavaa. Näin on myös esimerkiksi yhtäältä siviilitiedustelua ja toisaalta sotilastiedustelua koskevan lainsäädännön osalta.

Näistä näkökulmista selkein ja yhdenmukaisen tulkinnan ja käytön turvaava ratkaisu (joka tuskin koskaan toteutuu) olisi kaikkien salaisten tiedonhankintakeinojen sääntely yhdessä laissa, joka voisi olla erillinen laki (ei poliisilaki, vaan esimerkiksi Laki salaisesta tiedonhankinnasta rikostorjunnassa).

Yhtenä viranomaiskohtaisen sääntelyn haittana voi pitää myös sitä, että jos esimerkiksi tekniikan kehitys tai muu syy edellyttää jonkin keinon uudelleen arviointia lainsäädännössä, on säätäminen tehtävä kunkin viranomaisen kohdalla erikseen.

4.2 Salaisen tiedonhankinnan toimivaltuuksista

Hallituksen esityksessä on tarkoitus antaa Pääesikunnalle eräitä nykyisin vain poliisilla olevia salaisen tiedonhankinnan toimivaltuuksia.

Salaisilla tiedonhankintakeinoilla puututaan perusoikeuksina turvattuihin yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestinnän suojaan. Keinoilla hankitun tiedon käytöllä on yhteys kohteen oikeusturvaan. Mikäli keinoilla hankittuja tietoja käytetään oikeudenkäynnissä, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen on turvattava.

Ehdotuksessa on kysymys olemassa olevien, laissa jo säädettyjen salaisten tiedonhankintakeinojen antamisesta toiselle viranomaiselle. Miten perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä olisi arvioitava tällaisessa tilanteessa? – Nähdäkseni salaisten keinojen toimivaltuuksien säätämiselle on kunkin keinon ja kunkin viranomaisen kohdalla oltava perusoikeuksien rajoittamisedellytykset.

Arvioitavaksi jäisivät tässäkin, kuten edellä lakiehdotuksen 12 luvun kohdalla, rajoitusten hyväksyttävyys sekä välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus.

Vaikka keinot on säädetty – ja siten katsottu hyväksyttäviksi ja suhteellisuusvaatimuksen täyttäviksi – toiselle viranomaiselle, on

näiden edellytysten nähdäkseni täytyttävä kunkin keinon käyttöön oikeutettavan viranomaisen osalta.

Nykytilaa arvioivan jakson (s. 12) mukaan Puolustusvoimat on tosiasiallisesti ollut riippuvainen Suojelupoliisin kulloinkin käytettävissä olevista henkilöresursseista, ja virasto on hoitanut tehtävät samalla henkilöstöllä, joka sillä itsellään on ollut käytössä omiin tehtäviinsä. Puolustusvoimien tiedonhankintaa, esimerkiksi telekuuntelun ja televalvonnan lupien hakua, ei siksi aina ole voitu toteuttaa operatiivisten tarpeiden edellyttämässä ajassa - tai ollenkaan. Tällä on ollut haitallinen vaikutus operatiiviseen toimintaan.

Hallituksen esityksen perusteluissa ei ole juurikaan tarkasteltu ehdotettuja keinoja siitä näkökulmasta, ovatko ne käytössä (siltä osin kuin kysymys on voimassa olevan SKRTL:n keinoista) osoittautuneet tarpeellisiksi ja olisiko niillä saadut tulokset tai niistä saatu hyöty ollut saavutettavissa jollain perusoikeuksiin vähemmän puuttuvalla keinolla, ja minkälaisissa tilanteissa olisi tarvittu uusia toimivaltuuksia.

Mielestäni ehdotettujen perusoikeusrajoitusten hyväksyttävyyden sekä välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden arvioimiseksi olisi ollut syytä esittää edellä mainittuja tietoja.

Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi puolustusvoimista annetun lain muuttamista koskevaa hallituksen esitystä käsitellessään (PeVL 67/2016 vp ─ HE 187/2016 vp, s. 3) todennut, että

> Lähtökohtaisesti poliisille kuuluvien tehtävien ja toimivaltuuksien osoittaminen muulle viranomaiselle on poikkeuksellista ja edellyttää erityisiä perusteita. Perustuslakivaliokunta on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut, että poliisin käytössä olevien toimivaltuuksien kanssa samojen valtuuksien säätäminen muulle viranomaiselle ei välttämättä ole sopusoinnussa perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvan välttämättömyysvaatimuksen näkökulmasta (ks. PeVL 10/2016 vp, s. 3, PeVL 49/2014 vp, s. 2/I, PeVL 37/2002 vp, s. 1—2 ja PeVL 2/1996 vp, s. 3/I). Valiokunta painottaa, että poliisilla on perusoikeuksiin kajoamista sisältävien valtuuksien käyttöön erityinen koulutus ja kokemus. Tämän vuoksi puolustusvaliokunnan tulee vielä harkita, onko ehdotetulle sääntelylle riittäviä perusteita ja päästäisiinkö esityksen tavoitteisiin riittävästi sellaisilla toteuttamisvaihtoehdoilla, jotka säilyttäisivät yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitotehtävät yleisillä alueilla ja paikoilla nykyiseen tapaan lähtökohtaisesti poliisilla.

Vaikka perustuslakivaliokunnan edellä oleva lausunto koski toimivaltuuksia yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, huomionarvoista salaisen tiedonhankinnan toimivaltuuksien osalta on, että esimerkiksi lausunnossa viitattu aiempi perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 49/2014 vp koski muun muassa Tullilla olleiden salaisia tiedonhankintamenetelmiä koskevien säännösten täsmentämistä ja Tullin rikostorjunnan salaisten

tiedonhankintamenetelmien yhdenmukaistamista suhteessa poliisilain sääntelyyn.

Tältä osin perustuslakivaliokunta totesi muun muassa, että

> Esityksen eräänä keskeisenä tavoitteena on poistaa tarpeeton eri rikostorjuntaviranomaisten toimivaltuuksien epäsymmetrisyys. Esityksen perustelujen mukaan tilanne, jossa eri esitutkintaviranomaisilla on toisistaan poikkeavat toimivaltuudet, on epätarkoituksenmukainen (s. 18/II). Perustuslakivaliokunta on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut, että poliisin käytössä olevien toimivaltuuksien kanssa samojen valtuuksien säätäminen Tullille ei välttämättä ole sopusoinnussa perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvan välttämättömyysvaatimuksen näkökulmasta (PeVL 2/1996 vp, s. 3/I ja PeVL 37/2002 vp, s. 1—2). Tämä tarkoittaa, että toimivaltuuksien epäsymmetria ei ainakaan yksinään ole perusoikeuksien rajoitusedellytysten vaatima painava yhteiskunnallinen tarve, joka perustelisi toimivaltuuksien välttämättömyyden. (s. 2) (Samoin PeVL 10/2016 vp, s. 3)

4.3 Salaisista tiedonhankintakeinoista sotilasrikosten estämisessä

Ehdotetussa 116 §:ssä on kysymys sotilasrikosten ennalta estämisestä. Kuten ehdotuksen 89 §:stä ja sen perusteluista ilmenee, Pääesikunnan rikostorjunnassa voidaan tutkia vain sotilaiden tekemiä rikoksia, sekä tietyissä tilanteissa myös muiden Puolustusvoimien palveluksessa olevien henkilöiden rikoksia, kun samasta rikoksesta epäiltynä on myös sotilas.

Kysymys on siten sotilaiden ja puolustusvoimien muun oman henkilökunnan rikoksista. Onko välttämätöntä, että niiden ennalta estämiseen on annettava salaisen tiedonhankinnan toimivaltuuksia puolustusvoimille itselleen, kuten nyt ehdotetaan?

Käsitykseni mukaan tältä osin kysymys ei ole esimerkiksi muuttuneeseen turvallisuustilanteeseen liittyvistä uusista ulkoisista uhista, joiden torjuntaan Pääesikunnan olisi välttämätöntä saada uusia toimivaltuuksia.

Nykytilaa koskevassa jaksossa on pidetty täysin mahdollisena, että toimivaltuuksien puuttumisen tai niihin liittyvien rajoitusten vuoksi Puolustusvoimat ei kykene riittävän ajoissa havaitsemaan sellaisia toimintaan kohdistuvia sisäisiä tai ulkoisia uhkia, jotka saattaisivat vaarantaa Puolustusvoimien toiminnan turvallisuutta tai järjestelmän suorituskykyä (s. 13). Perusteluissa ei kuitenkaan ole esitetty arviota siitä, onko tällaisia uhkia jäänyt havaitsematta voimassa olevan lain puitteissa, kun Puolustusvoimat ovat olleet osin riippuvaisia poliisin toimenpiteistä, tai kuinka paljon ehdotettujen uusien toimivaltuuksien mukaisia ”operaatioita” vuosittain tulisi olemaan.

Nykytilan arviointia koskevassa jaksossa (s. 8-9) on esitetty lukumäärätietoja Puolustusvoimissa toimitettujen esitutkintojen määristä:

> Vuosien 2017 - 2022 aikana poliisi on kirjannut yhteensä 111 rikosilmoitusta Puolustusvoimien omaisuuteen kohdistuneista anastusrikoksista. Näistä 29 rikosilmoitusta liittyivät Puolustusvoimien ampumatarvikkeisiin, räjähteisiin ja aseisiin kohdistuneisiin rikoksiin. Samalla ajanjaksolla Pääesikunnan oikeudellinen osasto kirjasi yhteensä 38 rikosilmoitusta, jotka liittyivät tällaisen mainitun materiaalin anastukseen, sen yritykseen tai määräysten vastaiseen säilyttämiseen. Varsinaisista anastusrikoksista kirjattiin vain noin alle 10 rikosilmoitusta.

Nämä kuuden vuoden ajanjakson yhteismäärät osoittavat, että kyseisiä rikoksia on hyvin vähän.

Lisäksi niistä nähdäkseni vain hyvin pieni osa on ollut sellaisia, että niiden estämiseen olisi voinut käyttää nyt ehdotettuja salaisia tiedonhankintakeinoja, joiden käyttöön on osassa keinoista edellytyksenä perusteltu oletus syyllistymisestä varsin törkeään rikokseen.

Näin vähälukuisten rikosten kohdalla ehdotetun sääntelyn yhteiskunnallinen tarve sekä välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus jäävät mielestäni kysymyksenalaiseksi.

Käsitellessään esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistusta lakivaliokunta totesi mietinnössään (LaVM 44/2010 vp, s. 23) olevan

> ”tärkeää tarkastella kokonaisvaltaisesti, mitä salaisia pakkokeinoja tulee kunkin viranomaisen käyttöön. Tämä edellyttää selvitystä painavista käytännön tarpeista sekä sitä, että luodaan keinojen asianmukainen käyttöympäristö koulutus- ja oikeusturvanäkökohdat huomioon ottaen. Aiemmissa yhteyksissä esimerkiksi hallintovaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei poliisin toimivaltuuksia vastaavien valtuuksien antamista muulle viranomaiselle automaattisesti voida pitää lähtökohtana nykypäivän yhteiskunnassa, ja on viitannut siihen, että viranomaisten keskinäinen yhteistyö ja virka-apu ovat käytettävissä (HaVM 2/1996 vp).”

4.4 Salaisista tiedonhankintakeinoista sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten (93 §) estämisessä ja paljastamisessa

Totean aluksi, että ehdotetun 93 §:n tarkoittamassa rikoksessa tekijänä voi olla kuka tahansa, myös Puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö, mutta silloin ei määritelmän mukaan kysymyksessä ole sotilasrikos, vaikka tekijänä olisi sotilas.

Voimassa olevaa SKRTL:ää säädettäessä asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 30/2013 vp) todettiin perusteluiksi sille,

että Puolustusvoimille annettiin toimivalta vain osaan salaisista tiedonhankintakeinoista:

> …lähinnä telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella, tekninen laitetarkkailu ja uuden poliisilain 5 luvun 28 §:n 3 momentissa tarkoitettu yksinomaan tietoverkossa tapahtuva peitetoiminta. Kyseisten keinojen käyttäminen puuttuu varsin syvälle perus- ja ihmisoikeuksiin. Poliisilla on pitkäaikainen traditio useimpien tässä tarkoitettujen toimivaltuuksien käyttämisessä ja osa toimivaltuuksista on poliisillekin uusia. Siksi voidaan katsoa tarkoituksenmukaiseksi, ettei toimivaltuuksia ehdoteta puolustusvoimien rikosten ennalta estämistä ja paljastamista hoitaville. Kuitenkin toimivaltuuksia käyttämällä saatava tieto voi olla hyvin keskeistä puolustusvoimien tehtävänä olevassa rikosten ennalta estämisessä ja paljastamisessa. (s. 82–83)

Nykytilaa arvioivan jakson mukaan Puolustusvoimat on tosiasiallisesti ollut riippuvainen Suojelupoliisin kulloinkin käytettävissä olevista henkilöresursseista, ja virasto on hoitanut tehtävät samalla henkilöstöllä, joka sillä itsellään on ollut käytössä omiin tehtäviinsä. Puolustusvoimien tiedonhankintaa, esimerkiksi telekuuntelun ja televalvonnan lupien hakua, ei siksi ole voitu toteuttaa operatiivisten tarpeiden edellyttämässä ajassa – tai ollenkaan. Tällä on ollut haitallinen vaikutus operatiiviseen toimintaan.

Perusteluissa ei – ilmeisesti salassapitosyistä – käy selville, kuinka paljon tällaisia sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyviä rikoksia ylipäätään on ollut. Myöskään ei esitetä arviota siitä, onko joitain tällaisia rikoksia jäänyt estämättä tai paljastamatta voimassa olevan lain puitteissa perusteluissa esitettyjen ongelmien vuoksi. Siten arviointi sääntelyn hyväksyttävyyden sekä välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden kannalta on vaikeaa.

En ole nyt esitettyjen perusteluiden perusteella vakuuttunut siitä, että asiaa olisi arvioitava toisin kuin edellä HE 30/2013:ssa.

Kun tässä tarkoitettujen rikosten selvittäminen ehdotetaan (93 § 3) kuuluvaksi edelleen keskusrikospoliisille, voidaan jossain määrin kyseenalaista ne esimerkiksi tietolähde- ja peitetoiminnan kohdalla esitetyt perustelut, että ainoastaan sillä viranomaisella, jonka tehtäviin tiedonhankinta liittyy, on tosiasiallinen mahdollisuus arvioida tiedonhankinnalla saatavaa hyötyä.

Peitetoiminnan osalta totean vielä seuraavaa.

Tullin rikostorjunnasta annettua lakia koskevassa hallituksen esityksessä HE 174/2014 vp Tullille toimivaltuudeksi säädetystä peitetoiminnasta todettiin mm. seuraavaa:

> Suomen kokoisessa maassa esitutkintaviranomaisten voimavarat on järkevää kohdentaa siten, että jo olemassa olevia rakenteita käytettäisiin hyväksi yli viranomaisrajojen. Näin ollen lähtökohtana olisi se, että poliisi toteuttaisi Tullin rikostorjunnan pyynnöstä peitetoiminnan tai valeoston käytännön toimet ja poliisi toimittaisi näillä menetelmillä saadut tiedot erikseen sovittavalla tavalla muun tutkittavaa tai tiedustelussa olevaa tapausta koskevan aineiston yhteyteen. Päätöksenteon osalta Tullin rikostorjunta päättäisi peitetoiminnan käytöstä ja menetelmän toteuttamista koskevan pyynnön esittämisestä poliisille. Poliisi päättäisi itse tiedonhankintamenetelmän käytännön toteutuksesta siten kuin poliisilaissa säädetään.
>
> Menettelytapa vastaisi poliisiorganisaation sisällä jo käytössä olevaa toimintatapaa, jossa poliisin yksikkö pyytää toista yksikköä toteuttamaan puolestaan tietyt salaiseen tiedonhankintaan liittyvät menetelmät. Mikäli poliisi ei resurssi- tai muista syistä johtuen voisi toteuttaa pyynnön mukaista tiedonhankintaa, se ilmoittaisi asiasta pyynnön tekijälle viipymättä. (s. 17)

Siten voimassa olevassa laissa Tullin rikostorjunnasta tarkemmin säädetyin tavoin tullin peitetoiminnan toteuttaa poliisi Tullin rikostorjunnan päällikön pyynnöstä. Rajavartiolaitoksella ei puolestaan ole lainkaan toimivaltuutta peitetoimintaan.

Tähän nähden itsenäisen peitetoimintatoimivaltuuden antaminen Pääesikunnalle edellyttää tarkkaa harkintaa toimivaltuuden välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden kannalta. Tässä arvioinnissa pidän sinänsä merkityksellisenä perusteluissa (s. 13) esitettyä kiinteän luottamuksellisen suhteen tarvetta kohdehenkilön kanssa, mikä perustelujen mukaan edellyttää perusteellista Puolustusvoimien, sen organisaation sekä tehtävien tuntemista.

4.5 Toimivaltuuksien kokonaisuus

Ehdotettu toimivaltuuskokonaisuus muodostaa hyvin vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden esimerkiksi sen suhteen, mitä toimivaltuuksia Pääesikunnan rikostorjunnassa on käytettävissä yhtäältä sotilasrikosten a) estämisessä, b) paljastamisessa ja c) selvittämisessä, ja toisaalta ehdotuksen 93 §:ssä tarkoitettujen rikosten a) estämisessä ja b) paljastamisessa.

Käsitykseni mukaan ehdotettu sääntely johtaa seuraavanlaiseen toimivaltuuksien kokonaisuuteen:

Ehdotetun 88 §:n mukaisessa **sotilasrikosten** estämisessä, paljastamisessa ja selvittämisessä ja ehdotetun **93 §:n mukaisessa** sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten estämisessä ja paljastamisessa olisi käytettävissä **kaikki yleiset toimivaltuudet** (joita on voimassa olevan lain mukaan sovellettu viittauksin poliisilakiin pois lukien voimakeinojen käyttö, mitä ei käytännössä ole sovellettu):

1. Henkilöllisyyden selvittäminen (99 §)
2. Paikan ja alueen eristäminen (100 §)
3. Turvallisuustarkastuksen ja omaisuuden haltuun ottaminen (101–103 §:t)
4. Voimakeinojen käyttö (104–105 ja 109 §:t)
5. Voimankäyttö- ja suojavälineet (106 §)
6. Ampuma-aseen käyttö (107 §)
7. Sitominen (108 §)
8. Tekninen valvonta (110 §)
9. Tiedonsaantioikeudet (111–112 §:t)

Sotilasrikosten estämisessä olisi **salaisista tiedonhankintakeinoista** käytettävissä ehdotetun 116 §:n mukaisesti (kokonaan uudet toimivaltuudet):

1. tukiasematietojen hankkiminen;
2. suunnitelmallinen tarkkailu;
3. peitelty tiedonhankinta;
4. tekninen kuuntelu;
5. tekninen katselu:
6. esineen, aineen tai omaisuuden tekninen seuranta;
7. teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen.

Sotilasrikosten paljastamisessa **ei** olisi käytettävissä lainkaan **salaisia tiedonhankintakeinoja**.

Sotilasrikosten selvittämisessä olisi ehdotetun 92 §:n mukaan käytettävissä samat **salaiset pakkokeinot** kuin voimassa olevan 37 §:ssä:

1. tukiasematietojen hankkiminen;
2. suunnitelmallinen tarkkailu;
3. tekninen kuuntelu, lukuun ottamatta asuntokuuntelua;
4. tekninen katselu;
5. esineen, aineen tai omaisuuden tekninen seuranta;

6. teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen.

Ehdotetun **93 §:n tarkoittamassa** rikosten estämisessä olisi käytettävissä **kaikki** ehdotetun 13 luvun mukaiset **salaiset tiedonhankintakeinot** rikosnimikkeestä riippumatta (113 §), (uusina keinoina telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tekninen laitetarkkailu, peitetoiminta, tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjattu käyttö).

Ehdotetun **93 §:n tarkoittamassa** rikosten paljastamisessa olisi käytettävissä **kaikki** ehdotetun 13 luvun mukaisen **salaiset tiedonhankintakeinot**, mutta **vain seuraavien rikosten** paljastamisessa (117 §), (uusina keinoina samat kuin rikosten estämisessä).

1. Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen (RL 12:1);
2. sotaan yllyttäminen (RL 12:2);
3. maanpetos ja törkeä maanpetos (RL 12:3–4);
4. vakoilu ja törkeä vakoilu (RL 12:5–6);
5. turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:7);
6. luvaton tiedustelutoiminta (RL 12:9).

Ehdotetussa **93 §:ssä tarkoitettujen** rikosten selvittäminen **ei** kuulu lainkaan Puolustusvoimille, vaan **KRP:lle** (kuten voimassa olevassa 86 §:ssä).

Hallituksen esityksen sivuilla 110–113 on asiaa salaisten tiedonhankintakeinojen osalta pyritty havainnollistamaan taulukoin.

Tästä kokonaisuudesta on hyvin vaikea arvioida, täyttääkö ehdotettu sääntely kussakin tilanteessa ja kunkin toimivaltuuden osalta kaikki perusoikeuksien rajoitusedellytykset.

Salaisia tiedonhankintakeinoja koskevan sääntelyn kannalta vaatimuksella sääntelyn ennakoitavuudesta on merkitystä erityisesti siten, että tiedonhankintakeinoista säädetään siten, että on riittävän selvää millä edellytyksillä, millä tavalla ja missä laajuudessa näitä tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää. (Metsäranta: Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. s. 125)

Kysyä voidaan, täyttääkö ehdotuskokonaisuus edellytykset ennakoitavuudesta ja selvyydestä.

4.6 Ylimääräisestä tiedosta

Ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaan 158 §:ään ehdotetaan poliisilain 5 luvun 54 §:n 2 momentin rikosnimikeluettelosta poikkeava 2 momenttia. Tältä osin huomiota kiinnittää rikosnimikeluetteloon ehdotetut laiton uhkaus ja pakottaminen.

Perustuslakivaliokunta pohti ylimääräisen tiedon käyttöä pakkokeinolain ja poliisilain muuttamista koskevissa lausunnoissaan PeVL 32/2013 vp ja PeVL 33/2013 vp. (s. 7)

Lausunnoissa muun ohessa todettiin, ettei estettä ole sille, että säännöksen piiriin otetaan joitakin sellaisiakin yksittäisiä rikoksia, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta mutta jotka kuitenkin vakavuusasteeltaan rinnastuvat edellä mainittuihin rikoksiin [tässä tarkoitettiin rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta] ja jotka täyttävät perustuslain [silloisessa] 10 §:n 3 momentissa asetetut vaatimukset. Valiokunnan mielestä tällaisia rikoksia voivat olla muun muassa erityisesti rikoslain 21 luvun sellaiset henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, joiden rangaistusmaksimi on kaksi vuotta vankeutta (pahoinpitely, kuolemantuottamus, törkeä vammantuottamus, tappeluun osallistuminen, vaaran aiheuttaminen ja heitteillepano), rikoslain vapauteen kohdistuvia rikoksia koskevan 25 luvun vastaavat rikokset (vapaudenriisto, laiton adoptiosuostumuksen hankkiminen, lapsikaappaus, laiton uhkaus ja pakottaminen).

Perustuslakivaliokunta ei aikaisemmin ole pitänyt ongelmattomana sääntelyä, joka olisi merkinnyt ylimääräisen tiedon käytön mahdollistamista sellaisten rikosten yhteydessä, joista käytännössä useimmiten seuraa vain sakkorangaistus. (PeVL 99/2022 vp, s. 4)

Tosiasiassa suuri osa laittomasta uhkauksesta tai pakottamisesta tuomituista tuomitaan sakkorangaistukseen. Kun edes poliisilla ei niiden osalta ole oikeutta ylimääräisen tiedon käyttämiseen, minun on vaikea nähdä, millä perusteella ehdotus olisi Pääesikunnalle välttämätön ja oikeasuhtainen – tällaisia perusteluita en ole esityksessä havainnut.

Muilta osin rikosnimikeluetteloon ehdotetut rikokset sisältyvät pakkokeino- ja poliisilain vastaaviin säännöksiin.

5. Valvonta (1. lakiehdotuksen 15 luku)

Salaisen tiedonhankinnan ja salaisten pakkokeinojen valvonnasta totean, että oikeussuojajärjestelmän keskeisiä osia ovat tuomioistuinten lupamenettely, viranomaisten sisäinen valvonta sekä oikeusasiamiehen laillisuusvalvonta.

Riippumattoman tuomioistuimen myöntämä lupa (niissä asioissa, joissa tuomioistuimen lupa vaaditaan) keinon käytön edellytyksenä varmistaa objektiivisen arvion sille, että lainmukaiset edellytykset keinon käytölle ovat olemassa. Erityisesti punninta keinon käytön oikeasuhtaisuudesta edellyttää ulkopuolista arvioita.

Viranomaisen sisäinen valvonta ja esimiestyö ovat salaisen tiedonhankinnan lainmukaisuuden varmistamisessa keskeisiä.

Kun ehdotetaan uusia tehtäviä ja toimivaltuuksia, on sisäiseen valvontaan panostettava aiempaa enemmin ja lisättävä resursseja. Varsinkin toiminnan alkuvaiheessa sisäisellä valvonnalla on suuri merkitys käytäntöjen ja rutiinien ohjaamisessa lainmukaisiksi.

Ehdotetun 182 §:n mukaan Puolustusvoimien rikostorjuntaa valvoo Pääesikunta. Perusteluiden mukaan rikostorjunnan ”yleinen valvonta” kuuluisi Pääesikunnan päällikölle. Puolustusvoimien asessorin tehtävänä olisi Puolustusvoimien rikostorjunnan ”sisäinen laillisuusvalvonta”. Näiden valvontojen suhde jää jossain määrin epäselväksi.

Ehdotetussa 183 §:ssä säädettäisiin puolustusministeriön suorittamasta ohjauksesta ja valvonnasta.

Ehdotetun 183 §:n myötä luovuttaisiin voimassa olevan lain 128 §:n 1 momentissa säädetystä velvollisuudesta toimittaa salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä laaditut pöytäkirjat puolustusministeriölle.

Mielestäni tästä ei olisi syytä luopua, vaikkakin ministeriöllä olisi joka tapauksessa oikeus saada pyydettäessä sanotut pöytäkirjat. Kuten perusteluissakin todetaan, puolustusministeriön suorittama valvonta on tärkeässä roolissa sisäisen laillisuusvalvonnan uskottavuuden takaamiseksi. Sen – ja edellä mainitsemani käytäntöjen ja rutiinien ohjaustehtävän – vuoksi puolustusministeriön roolia valvonnassa olisi pikemminkin vahvistettava, jos lakiehdotuksen mukaisesti Pääesikunnan tehtäviä ja toimivaltuuksia lisätään.

6. Yhteistoiminta muiden viranomaisten kanssa (16 luku)

Rikostorjuntatehtävän siirtäminen poliisille

Nyt ehdotetun 188 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta olisi siirrettävä poliisin suoritettavaksi, jos tutkinnan puolueettomuus tai rikoksen vakavuus sitä edellyttää. Ehdotetun 2 momentin mukaan esitutkinta olisi aina siirrettävä poliisin suoritettavaksi, jos rikoksesta epäilty on Puolustusvoimain komentajan, Pääesikunnan päällikön, kenraalin tai amiraalin virkaan nimitetty virkamies. Esitutkinta olisi ehdotetun 3 momentin mukaan aina siirrettävä poliisin suoritettavaksi myös, jos rikoksesta epäilty on sotilastiedusteluviranomaisessa palveleva

virkamies ja epäilty rikos on tapahtunut sotilastiedustelusta annetun lain (590/2019) 4 luvussa tarkoitettujen tiedustelumenetelmien käytön yhteydessä tai sotilastiedustelutehtävän suorittamisen yhteydessä. Ehdotetun pykälän 4. ja 5. momenttien mukaan rikostorjuntatehtävä voitaisiin muutenkin siirtää poliisille asian laadun niin vaatiessa. Poliisilla olisi myös erityisestä syystä oikeus oma-aloitteisesti ottaa tässä laissa tarkoitettu rikostorjuntatehtävä suoritettavakseen. Myös yksittäinen kuulustelu tai muu tutkintatoimenpide voitaisiin antaa poliisin suoritettavaksi.

Lausunnossani EOAK/3938/2022 totesin:

> ”Ylipäänsä se, että puolustusvoimat tutkii oman henkilöstönsä epäillyt virkarikokset, on periaatteessa ongelmallista. Menettelyssä ei ole ulkopuolisia puolueettomuuden takeita. Ns. poliisirikosten kohdalla tutkinnan puolueettomuus on pyritty varmistamaan niin, että näiden rikosten tutkinnanjohtajana on aina syyttäjä, joka myös aina ratkaisee sen, onko olemassa esitutkinnan edellytykset.”

Poliisin tekemiksi epäiltyjen rikosten tutkinnan johto siirrettiin aikanaan syyttäjälle, koska taustalla oli huoli siitä, että luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarantuu, jos rikoksesta epäilty kuuluu tutkinnan toimittavaan organisaatioon. Tutkinnanjohtajuus annettiin syyttäjälle sen turvaamiseksi, että esitutkinta näissä rikoksissa toimitetaan epäillyn aseman siihen vaikuttamatta ja yleisön esitutkinnan puolueettomuutta kohtaan tunteman luottamuksen ylläpitämiseksi. Tällöin poliisi ei voi omalla päätöksellään jättää asiaa esimerkiksi tutkimatta, vaan tutkintaa koskevat ratkaisut tekee poliisiorganisaation ulkopuolinen viranomainen.

Pääosin samoilla perusteilla, joilla poliisirikosten tutkinnanjohtajuus siirrettiin syyttäjälle, tulisi Puolustusvoimien henkilöstön SKRTL:ssä tarkoitettujen rikosten esitutkinnan olla pääsääntöisesti poliisilla.

Kiinnitän huomiota siihen, että esityksestä ilmenevien tietojen mukaan Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Saksassa puolustusvoimilla ei ole lainkaan varsinaisia rikostorjuntatehtäviä (s. 36-42).

Perustelujen mukaan poliisin resurssit huomioon ottaen on tarkoituksenmukaista, että poliisi suorittaisi vain Puolustusvoimien ylimpien virkamiesten sekä sotilastiedusteluviranomaisen virkamiesten epäiltyjen rikosten esitutkinnan.

Esimerkiksi vuonna 2020 palkattua henkilökuntaa koski 72 sotilasrikosten esitutkintaa (https://puolustusvoimat.fi/-/sotilasrikosten-maara-edelleen-lievassa-laskussa). Vuonna 2021 palkattua henkilökuntaa koski 122 esitutkintaa (https://puolustusvoimat.fi/-/sotilasrikosten-maara-lievassa-nousussa) ja vuonna 2022

(https://puolustusvoimat.fi/-/sotilasrikosten-maara-edelleen-lievassa-nousussa) 59 esitutkintaa.

Määriä ei voi mielestäni pitää sellaisina, että poliisin resursseilla voisi perustella sitä, että poliisi ei tutkisi kaikkia palkattua henkilökuntaa koskevia SKRTL:ssa tarkoitettuja rikosepäilyjä.

Tutkinnan puolueettomuuden ja riippumattomuuden kannalta olisi mielestäni joka tapauksessa siirrettävä poliisin tutkittavaksi muitakin henkilöryhmiä ja rikosepäilyjä kuin nyt ehdotetuissa 2 ja 3 momenteissa mainitut. Sellaisia olisivat perustellusti ainakin kaikki Pääesikunnan ja sotilastiedusteluviranomaisen virkamiesten rikosepäilyt, jotka kuuluvat SKRTL:n soveltamisalaan kuuluvat

Ensinnäkin kiinnitän huomiota siihen, että Pääesikunta valvoo itse sekä rikostorjuntaa että sotilastiedustelua. Jos niissä tapahtuu rikos, siihen on osaltaan voinut vaikuttaa valvonnan puute.

Toiseksi, tutkinnan riippumattomuuden kannalta on hyvin ongelmallista, että Pääesikunnan rikostorjuntatehtäviä hoitavat virkamiehet tutkivat Pääesikunnan tai sen alaisuudessa toimivan Puolustusvoimien tiedustelulaitoksen virkamiesten eli läheisten kollegoidensa epäiltyjä rikoksia.

Muiden kuin Pääesikunnan ja sotilastiedusteluviranomaisen virkamiesten rikosepäilyjen tutkintaan liittyvät riippumattomuusongelmat eivät ainakaan yleensä ole yhtä ilmeisiä.

Syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta on esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan suljettu pois sellaiset poliisirikosasiat, jotka käsitellään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa (754/2010) säädetyssä menettelyssä. On arvioitu, että viranomaistoiminnan puolueettomuuteen kohdistuvat epäilyt ovat ilmeisesti vähäisempiä kuin vakavampien rikosten yhteydessä.

Vastaavin perustein kaikki sotilaskurinpitomenettelyssä käsiteltävät rikosasiat voisivat jäädä Puolustusvoimien tutkittavaksi.

7. Lakiehdotukset 2–9

Laki tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain muuttamisesta

Lakiehdotus 8:ssa ehdotetaan SKRTL:n nyt ehdotetussa 93 §:ssä tarkoitetun toiminnan saattamista eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnan parlamentaarisen valvonnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun laillisuusvalvonnan piiriin.

Kannatan ehdotusta, mutta mielestäni tiedusteluvalvontavaliokunnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun valvonta pitäisi ulottaa Pääesikunnan kaikkeen rikostorjuntaan, eikä vain 93 §:ssä tarkoitettuun toimintaan.

Kiinnitän huomiota siihen, että tiedustelulakeja säädettäessä tiedusteluvalvontavaltuutetun valvonta ulotettiin perustuslakivaliokunnan ehdotuksen mukaisesti Suojelupoliisin kaikkeen toimintaan (PeVM 9/2018 vp, s. 4-5).

Vaikka valvonnan ulottaminen Puolustusvoimien tai edes Pääesikunnan kaikkeen toimintaan ei liene tarkoituksenmukaista, minun on vaikea nähdä syytä, miksi valvontaa ei tulisi ulottaa ainakin Pääesikunnan kaikkeen rikostorjuntaan. Perusteet tälle ovat entistä painavammat, mikäli ehdotetun mukaisesti Pääesikunnan salaisen tiedonhankinnan toimivaltuudet nyt lisääntyvät.

Siinä tapauksessa pidän valvonnan tehostamista välttämättömänä. Oikeusasiamiehellä ei ole käytännössä mahdollisuutta valvoa Pääesikunnan rikostorjuntaa sillä intensiteetillä, mitä Pääesikunnalle nyt ehdotettavat laajat perusoikeuksiin puuttuvat toimivaltuudet edellyttävät.

Perustuslakivaliokunta perusteli Suojelupoliisin valvonnan laajentamista edellä mainitussa mietinnössään muun muassa seuraavasti:

> Valiokunnan mielestä valvonnan kattavuus edellyttää myös sitä, että riittävät valvontajärjestelyt ulotetaan suojelupoliisin toimintaan kokonaisuudessaan. Puolustusvaliokunta (PuVL 8/2018 vp, s. 6) on viitannut lausunnossaan siihen, että siviilitiedustelulakiesitykseen (HE 202/2017 vp) sisältyvän poliisilain 5 a luvun 5 §:ssä säädetään tilanteesta, jossa sallitaan tiedustelumenetelmän käytön jatkaminen salaisena tiedonhankintana rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi. Säännöksessä todetaan, että jos siviilitiedustelua tehtäessä tiedustelumenetelmän käytön aikana ilmenee, että henkilön voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 5 luvun 3 §:ssä mainittuun rikokseen, valtiopetokseen, törkeään valtiopetokseen tai laittomaan sotilaalliseen toimintaan taikka voidaan olettaa, että sellainen rikos on tehty eikä tiedustelumenetelmän käytöllä enää voida olettaa saatavan tietoja luvan tai päätöksen perusteena olevasta kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta, suojelupoliisi saa jatkaa tiedustelumenetelmän käyttöä salaisena tiedonhankintana rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi tämän luvun nojalla annetun luvan voimassaolon ajan, enintään kuitenkin kuukauden ajan. Asia on tällöin saatettava mainitun ajan kuluessa sen viranomaisen ratkaistavaksi, joka on toimivaltainen päättämään kysymyksessä olevan tiedonhankintakeinon käyttämisestä. Säännöksen tarkoittamissa tilanteissa tiedusteluvalvontavaltuutetun toimivalta valvoa suojelupoliisin tiedonhankintaa siis katkeaisi, vaikka suojelupoliisi jatkaa tiedonhankintaa samalla keinolla ja mahdollisesti samasta kohteesta, vain tiedonhankinnan tarkoituksen muuttuessa. Puolustusvaliokunta totesi myös, että sama rajapintatarkastelu voi tapahtua myös toiseen suuntaan: salaisen tiedonhankinnan aikana ilmenee vakavan kansallisen turvallisuuden uhka, josta tiedonhankintaa jatketaan tiedustelumenetelmällä.

> Perustuslakivaliokunnan mielestä tiedustelutoiminnan valvontaa on perusteltua täydentää suojelupoliisin kaiken toiminnan valvonnalla.

Valvonnan ulottamista kaikkeen Pääesikunnan rikostorjuntaan perustelee vahvasti myös se, että tällöin voidaan valvoa kattavasti myös tiedustelumenetelmillä saadun tiedon luovuttamista rikostorjuntaan, eli sotilastiedustelulain 79 ja 80 §:n ns. palomuurisäännöksen noudattamista.

Suojelupoliisi ei ole (enää) esitutkintaviranomainen, mikä taas Pääesikunta on. Valvonnan ulottamista myös Pääesikunnan rikostorjuntaan sisältyvään rikoksen selvittämiseen puoltaa kuitenkin em. palomuurisäännöksen valvonnan lisäksi salaisen tiedonhankinnan ja salaisten pakkokeinojen välillä oleva vastaavanlainen rajapinta kuin edellä perustuslakivaliokunnan mietinnössä selostettu rajapinta tiedustelun ja salaisen tiedonhankinnan välillä.

Ehdotetun 115 §:n (”Salaisen tiedonhankinnan jatkaminen rikoksen selvittämiseksi”) mukaan:

> Jos rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi aloitetun salaisen tiedonhankinnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä tiedonhankinnan kohteena oleva rikos tehdyksi, tiedonhankintaa saadaan kuitenkin jatkaa rikoksen selvittämiseksi tämän luvun nojalla annetun luvan nojalla kolme vuorokautta, enintään kuitenkin luvan voimassaoloajan. Jos rikoksen selvittämiseksi on tarpeen käyttää pakkokeinolain 10 luvussa tarkoitettua salaista pakkokeinoa, asia on saatettava mainitun ajan kuluessa sen viranomaisen ratkaistavaksi, joka on toimivaltainen päättämään kysymyksessä olevan pakkokeinon käyttämisestä.

Laki henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa

Lakiin ehdotetaan sääntelyä uudesta sotilasrikosten estämisen ja paljastamisen rekisteristä (16 a ja 16 b §:t) ehdotetussa 88 §:ssä tarkoitetun sotilasrikosten estämis- ja paljastamistehtävän hoitamiseksi.

Ehdotetussa 16 b §:ssä säädettäisiin rekisteriin talletettavista tiedoista.

Voimassa olevissa poliisin, Rajavartiolaitoksen ja Tullin vastaavissa laeissa henkilötietojen käsittelystä rikosten ennalta estämiseksi tai paljastamiseksi edellytykseksi tietojen käsittelyksi em. tarkoituksessa on asetettu, että tiedot liittyvät henkilöihin,
1) joiden voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen tai syyllistyvän rikokseen, josta laissa säädetty ankarin rangaistus on vankeutta;
2) jotka ovat yhteydessä 1 kohdassa tarkoitettuun henkilöön tai jotka tavataan tämän seurassa, ja yhteydenpidolla tai tapaamisella voidaan toistuvuuden, olosuhteiden tai henkilön käyttäytymisen vuoksi olettaa olevan yhteys rikokseen

3) jotka ovat ko. viranomaista koskevassa laissa tarkoitetun tarkkailun tai ko. viranomaisen muun toimenpiteen kohteena.

(Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 7 §, Laki henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa 10 §, Laki henkilötietojen käsittelystä Tullissa 9 §)

Ehdotetuissa 16 a ja b §:ssä ei ole lainkaan vastaavia edellytyksiä.

Säädettäessä mainittua lakia henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa hallituksen esityksessä HE 242/2018 vp 7 §:n 1 kohdan edellytykseksi ehdotettiin sitä, että tiedot liittyvät henkilöihin, ”joiden voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen tai syyllistyvän rikokseen”.

Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan PeVL 51/2018 (s. 12) muun muassa seuraavaa:

> Valiokunta huomauttaa, että viranomaisepäily rikoksesta muodostaa tietosuoja-asetuksen 10 artiklassa erityisesti säännellyn valtiosääntöisesti arkaluonteisen henkilötiedon. Hallintovaliokunnan on täydennettävä sääntelyä sitomalla käsittely epäillyn rikoksen vakavuuteen. Tällainen muutos on edellytyksenä sille, että 1. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Lisäksi hallintovaliokunnan on syytä korottaa perustellun olettamuksen vaatimusta esimerkiksi voimassa olevan lain mukaiseen "syytä epäillä" -vaatimukseen.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella hallintovaliokunta totesi (HaVM 39/2018 vp, s. 32):

> Yleisperusteluissa todetun mukaisesti hallintovaliokunta ehdottaa, että perustuslakivaliokunnan edellyttämä käsittelyn sitominen rikoksen vakavuusasteeseen toteutetaan muuttamalla 7 §:n 2 momentin 1 kohtaa siten, että henkilötietoja voidaan kyseisen kohdan nojalla käsitellä ainoastaan silloin, kun kohdassa tarkoitetusta rikoksesta laissa säädetty ankarin rangaistus on vankeutta.

Ehdotetuista 16 a ja b §:stä puuttuu myös poliisin, Rajavartiolaitoksen ja Tullin vastaavissa lainkohdissa oleva sääntely tietojen viipymättä tapahtuvasta hävittämisestä sen jälkeen, kun on käynyt selväksi, ettei niitä tarvita laissa tarkemmin määriteltyihin tarkoituksiin.

Tältä osin perustuslakivaliokunta esimerkiksi poliisin henkilötietojen käsittelystä annetun lain kohdalla totesi (PeVL 51/2018, s 10):

> Valiokunta huomauttaa, että henkilötietojen käsittelyn perusteiden arvioinnista voidaan perustuslain estämättä säätää esimerkiksi perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 60/2010 vp, s. 4/II—5/I) säädetyn poliisilain 5 luvun 55 §:n kaltaisella tiedon

hävittämistä koskevalla sääntelyllä (ks. myös pakkokeinolain 57 § ja PeVL 66/2010 vp, s. 10 sekä PeVL 32/2013 vp, s. 6—7).

8. Sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistaminen

Totean, että oikeusministeriössä on käynnissä säädösvalmisteluhanke sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiseksi (OM041:00/2019).

Hankkeeseen liittyvän oikeusministeriön julkaisun 2021:5 mukaan sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n 2 momenttia muutettaisiin niin, että sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään syyte sotilasta vastaan teosta, josta säädetään rangaistus rikoslaissa. Edellytyksenä on, että teko on kohdistunut puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen.

Lisäksi sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään syyte sotilasta vastaan teosta, joka on tehty palvelustehtävää suoritettaessa, ei kuitenkaan, jos teko on kohdistunut siviilihenkilöön. Ehdotetun 3 momentin mukaan 2 momentissa tarkoitettuna sotilasoikeudenkäyntiasiana ei kuitenkaan käsitellä syytettä teosta, josta säädetty ankarin rangaistus on yli neljä vuotta vankeutta.

Voimassa olevan 2 §:n 1 ja 2 momentin mukaan sotilasoikeudenkäyntiasioita ovat sotilasrikoksia [rikoslain 45 luku] koskevat asiat ja sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään myös syyte sotilasta vastaan teosta, josta säädetään rangaistus rikoslain (39/1889) 21 luvun 1–3 tai 5–14 §:ssä, 25 luvun 7 tai 8 §:ssä, 28, 31–33 tai 35 luvussa, 36 luvun 1–3 §:ssä, 37 luvun 8–10 §:ssä, 38 luvun 1–7, 7 a, 7 b, 8, 8 a tai 9 a §:ssä taikka 40 luvun 1–3 tai 5 §:ssä. Edellytyksenä on, että teko on kohdistunut puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen. Sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään niin ikään syyte teosta, josta säädetään rangaistus asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä.

Mikäli lakia muutetaan mietinnössä esitetyn mukaisesti, lisääntyvät sotilasoikeudenkäyntiasioiksi katsottavat rikosasiat merkittävästi. Tämä tarkoittaisi sitä, että yksi viranomaisorganisaatio tutkisi entistä enemmän oman henkilöstönsä rikoksia ilman vastaavia tutkinnan riippumattomuuden takeita, joita epäiltyjen poliisirikosten tutkintaan on luotu (kts. edellä kohta 6).

Tämä edellyttäisi myös entistä laajempaa rikostutkinnallista osaamista, mitä Puolustusvoimilla ei välttämättä ole samalla tavalla kuin poliisilla. Mainittu lainvalmisteluhanke voi muutoinkin osaltaan vaikuttaa käsillä olevan esityksen vaikutuksiin.

Oikeusasiamies

Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos

Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.